

Л.М. Ганущак-Єфіменко (Національний університет харчових технологій, м. Київ, Україна)

М.О. Скоморохов (Європейський університет, м. Київ, Україна)

АНАЛІЗ ІНТЕГРАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ МАШИНОБУДІВНОЇ ГАЛУЗІ ЗА ПОКАЗНИКАМИ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ АКТИВНОСТІ НА ВІТЧИЗНЯНОМУ РИНКУ*

У статті представлено результати досліджень розвитку інтеграційних процесів, проаналізовано інвестиційну активність вітчизняних підприємств машинобудівної галузі на ринку й обґрунтовано шляхи покращення інвестиційної привабливості досліджуваних підприємств в умовах глобалізаційних процесів.

Ключові слова: інтеграція, інвестиційна привабливість, злиття і поглинання, підприємства машинобудування.

Табл. 3. Літ. 13.

Л.М. Ганущак-Єфіменко (Национальный университет пищевых технологий, г. Киев, Украина)

М.А. Скоморохов (Европейский университет, г. Киев, Украина)

АНАЛИЗ ИНТЕГРАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ ПРЕДПРИЯТИЙ МАШИНОСТРОИТЕЛЬНОЙ ОТРАСЛИ ПО ПОКАЗАТЕЛЯМ ИНВЕСТИЦИОННОЙ АКТИВНОСТИ НА ОТЕЧЕСТВЕННОМ РЫНКЕ

В статье представлены результаты исследований развития интеграционных процессов, проанализирована инвестиционная активность отечественных предприятий машиностроительной отрасли на рынке и обоснованы пути улучшения инвестиционной привлекательности исследуемых предприятий в условиях процессов глобализаций.

Ключевые слова: интеграция, инвестиционная привлекательность, слияния и поглощения, предприятия машиностроения.

L.M. Ganushchak-Yefimenko (National University of Food Technologies, Kyiv, Ukraine)

M.O. Skomorokhov (European University, Kyiv, Ukraine)

ANALYSIS OF INTEGRATIVE DEVELOPMENT OF MACHINE- BUILDING ENTERPRISES INDUSTRY BASED ON THE INDICATORS OF THEIR INVESTMENT ACTIVITY AT THE NATIONAL MARKET

The article presents the results of the research concerning the development of integrative processes and the investment activity of national machine-building enterprises at the market; the ways of increasing the investment attractiveness of the investigated enterprises under the conditions of globalization processes are grounded.

Keywords: integration; investment attractiveness; mergers and acquisitions (M&A); machine-building enterprises.

Постановка проблеми. Зростання кількості підприємств тісно пов'язане з розширенням обсягів операцій на ринку злиттів і поглинань, особливо у 2010 р. та на початку 2011 року. Саме постійна позитивна динаміка кількості угод М&А, може розглядатися як підтвердження необхідності ефективного управління інтеграційними процесами підприємств. За показниками укладання угод М&А,

* статтю підготовлено на основі доповіді на XI-му міжнародному науковому семінарі «Сучасні проблеми інформатики в управлінні, економіці, освіті та екології» (2–7 липня 2012 р., Київ – оз. Світязь).

навіть у кризовий період, можна зробити висновок про актуальність досліджень у сфері інтеграційного розвитку та результативність на сучасному етапі розвитку вітчизняної економіки.

Аналіз останніх досліджень. Машинобудування належить до галузей з досить високим рівнем інвестиційного ризику, значними коливаннями попиту на продукцію, доволі частими технологічними та продуктовими змінами. Все це є негативним з точки зору впливу на можливості інвестиційної діяльності підприємств. Одним із підтверджень істотного ступеня інвестиційного ризику, який притаманний машинобудівним підприємствам, є те, що саме ця галузь економіки належить до галузей, які сьогодні найбільше потерпають від світової економічної кризи [3].

Перед вітчизняними підприємствами машинобудування стоїть непросто завдання зміцнення свого виробничого потенціалу шляхом залучення й оптимального використання інвестицій. Комплексний стан інвестування в машинобудування України показує, що галузь розвивається нерівномірно: найкращих показників було досягнуто у 2007–2008 рр., після чого стабільний ріст пригальмувався через вплив світової фінансової кризи.

Таблиця 1. Інвестиції в основний капітал, млн. грн.*

Рік	Освоєно	
	у фактичних цінах	у % до попереднього року
2002	37178	108,9
2003	51011	131,3
2004	75714	128,0
2005	93096	101,9
2006	125254	119,0
2007	188486	129,8
2008	233081	97,4
2009	151777	58,5
2010	150667*	99,4*

* розраховано на основі [9–11].

** без ПДВ.

Інвестиційна діяльність є основним способом впровадження нових технологій на підприємствах на основі науково-технічного прогресу, що сприяє розвитку економіки й забезпечує підвищення її ефективності. Зважаючи на наведені тенденції, можна стверджувати, що інвестиційна діяльність характеризувалася динамічним розвитком до початку економічної кризи. Рівень надходження інвестиційних ресурсів суттєво скоротила фінансова криза, що охопила Україну наприкінці 2008 р. та призвела до подальшого скорочення обсягів інвестицій у 2009–2010 роках.

Розмір інвестицій у галузь машинобудування, яка забезпечує інноваційний розвиток, займає незначну частку – лише 4,4% загального інвестиційного ресурсу в Україні (4391,4 млн. грн.) [9–11].

Невирішені частини проблеми. Незважаючи на від'ємні тенденції, світовий рівень М&А характеризується значними обсягами ділової активності. Національний ринок знаходиться у більш складному становищі, насамперед, через втрату зацікавленості зарубіжних інвесторів. Так, за 2010 р. укладено лише 3 угоди вартістю понад 800 млн. дол. США. При цьому здебільшого угоди уклалися у фінансовій сфері зі значним падінням їхньої вартості [1].

Органічним наслідком тенденцій зниження обсягів угод з М&А є вступ підприємств у взаємодію в рамках розгалуженої складної підприємницької мережі й утворення нових підприємницьких агломерацій інтегрованого типу.

Метою дослідження є аналіз інтеграційного розвитку підприємств за показниками інвестиційної активності на вітчизняному ринку.

Основні результати дослідження. Про інтеграційну активність свідчить діяльність значної кількості великих підприємств із середнім обсягом реалізації – 961,082 млн. грн. [1].

Згідно з проведеним оцінюванням, подальший розгляд інтеграційних процесів орієнтуватиметься саме на підприємства машинобудування, адже кількість угод М&А у цій галузі у 2010 р. становила 16% від загальної їх кількості, а більшість аналітиків наголошує на майже повному перерозподілі власності підприємств даної галузі (табл. 2).

Як зазначалося вище, кризові явища стали причиною погіршення стану господарюючих суб'єктів як промисловості взагалі, так і машинобудівної галузі зокрема. Протягом 2005–2010 рр. знизилися обсяги виробництва та реалізації продукції, відповідно скоротилися фінансові результати підприємств досліджуваної галузі. Показники рентабельності машинобудування України представлено в табл. 3.

У 2010 р. значення рентабельності машинобудування значно покращилося не лише порівняно з 2009 р., а й порівняно з усім аналізованим періодом. За підсумками 2010 р. 63,6% підприємств машинобудування є прибутковими, у 2009 р. їх частка складала близько 59%. Така позитивна динаміка прибутковості є наслідком виходу машинобудівної галузі з кризи, нарощування обсягів виробництва й реалізації [11].

Необхідність поступального розвитку машинобудування зумовлена його функцією забезпечення засобами праці всіх інших галузей промисловості, що, у свою чергу, вимагає здійснення моніторингу й оцінювання перспектив розвитку машинобудівних підприємств. В умовах світової кризи саме машинобудування має стати осередком розробки та впровадження здобутків науково-технічного прогресу. Створюючи найактивнішу частину основних виробничих фондів, машинобудування істотно впливає на темпи й напрями зростання національного господарства.

Тенденції розвитку підприємств машинобудівної галузі свідчать про наявність певних загроз економічній і технічній безпеці України, оскільки машинобудування є структуроутворюючою основою національної економіки. Зростання світових економічних викликів і загроз потребує створення конкурентоспроможного машинобудівного комплексу, що забезпечуватиме основні сектори економіки високотехнологічною продукцією. Реалізація поставлених завдань безпосередньо пов'язана з досягненням високого рівня внутрішньої збалансованості машинобудівних підприємств, що можливо за рахунок ефективного розвитку їхнього фінансового потенціалу відповідно до потреб ринку та інтеграційного розвитку. Особливої актуальності набувають питання дослідження фінансового потенціалу сталого розвитку машинобудівних підприємств, аналізу й оцінювання його складових, визначення напрямів структур-

Таблиця 2. Особливості інтеграційних процесів підприємств машинобудування*

Відмітна ознака	Особливості машинобудівного комплексу	Вплив особливостей машинобудівних підприємств на динаміку інтеграційного розвитку
Структура ринку	Олігополія та значна концентрація	Об'єднання мережного типу навколо великих виробників, зокрема через владне підприємство
Галузева структура	Продукція машинобудування використовується іншими галузями	Інтеграція призводить до виникнення міжгалузевих структур, територіально-технологічних кластерів та індустріальних районів
Проміжне споживання	Висока частка матеріальних витрат й споживання енергії	Наявність значних обсягів проміжного споживання викликає необхідність поділення параметрів взаємодії з поставальниками й споживачами проміжної продукції
Характер продукції	Визначається спеціалізацією виробництва, яка зводиться до предметної, подетальної, технологічної та ремонтних робіт	Залежно від обраної логістичної стратегії можливе поділення збирального виробництва кінцевих виробів (предметна спеціалізація) для охоплення нових СЗТ (горизонтальна інтеграція) або залучення субконтракторів (вертикальна інтеграція та аутсорсинг) до ланцюга створення вартості. Формування регіонітно-механічних мереж
Профіль виробництва	Розподіл комплексу на індивідуальне, масове, крупносерійне, дрібносерійне виробництво	Інтеграція підприємств забезпечує перетворення логістичних мереж на крупносерійні чи масові (через кастомізацію продукту), що зумовлює виникнення ефекту масштабу та подолання «подвійної наближки»
Технологічні процеси	Продуктування переважно продукції кінцевого споживання	Можливе залучення підприємств до замовного технологічного циклу (з таких циклів підприємства було виключено після здобуття Україною незалежності)
Конструкційна складність виробів	Зумовлює необхідність поділення в єдиному технологічному процесі різних матеріалів і напівфабрикатів	Виробничо-компонентів на різних підприємствах та збирання на кінцевій стадії створює потребу трансформувати відносини спеціалізації та кооперації у більш інтеграційні відносини для спільності та надійності функціонування й руху логістичних потоків
Розташування ресурсів	Менше за інші галузі (особливо за видобувну) залежать від місць знаходження природних ресурсів	Стимули до інтеграції визначаються впливом середовища господарювання й потребами та умовами стратегічних зон господарювання. Метою вертикальної інтеграції є оптимізація параметрів на виході логістичного ланцюга створення вартості

Закінчення табл. 2

Відмітна ознака	Особливості машинобудівного комплексу	Більше особливостей машинобудівних підприємств на динаміку інтеграційного розвитку
Транзитивність і шляхи сполучення	Спеціалізація часто призводить до територіальної віддаленості підприємств, яка взаємодіє	Інтеграція й кооперація учасників допоміжних процесів. Створення у складі ІСБ власної територіальної мережі. Прикладом є плани залучення до складу ІСБ «Систем Капітал Менеджмент» власних автоперевізників
Технологічність	Продуктування високотехнологічної продукції	Утворення метасекторів на підтурні використання бренд-капіталу.
Науковість та інноваційність	Виробництво продукції вимагає широкого використання результатів наукових досліджень	Виробництво складної продукції географічно концентрується в інноваційно-технологічних кластерах. Можлива інтеграція із залученням носіїв інноваційних рішень (інноваційне співробітництво) для синергії наукового потенціалу
Інфраструктура	Висока концентрація при збільшенні фондів і низька інвестиційно-інноваційна активність	Введення до складу ІСБ об'єктів соціальної сфери для обслуговування технологічних і допоміжних процесів. Податкова асистенція (зменшення податкового навантаження) стимулювання інноваційної діяльності
Металомісткість	Споживання значної кількості чорних і кольорових металів	Розташування певного виду машинобудівних виробництв безпосередньо біля металургійного джерела сировини або інтеграція допоміжних перевізників. Інтеграція через використання ERP-, 4PL-провайдерів
Трудомісткість	Значні витрати праці й робочого часу	Орієнтація на соціальну інтеграцію
Вторинне використання	Наявна можливість використання відходів металу	Інтеграційно-кооперативні зв'язки з допоміжними виробництвами. Авторсинтез (дезінтеграційна стратегія) виробництв з вторинної обробки матеріалів
Довгий цикл конструкторської підготовки	Витратність і значна тривалість розробки нових технологій та інноваційних виробів при жорсткій конкурентній боротьбі	Складність залучення інвесторів для фінансування довгострокових проєктів вимагає необхідності утворення промислово-фінансових груп. Варіантом подальшого залучення коштів може стати проведення первинного розміщення акцій IPO (як варіант інтеграції)
Споживчий чинник	Справляє більш суттєвий вплив на розміщення виробництва, ніж сировинний	Виробництво продукції переважно тривалого споживання вимагає створення ділової середньої та дрітрової мережі. Інтеграція до ринку через створення торговельних мереж чи розеток франчайзингової мережі

* узагальнено на основі [1; 9–12].

ної гармонізації потенціалу в забезпеченні сталого розвитку підприємств, їх економічної незалежності та уникнення депресивності [2; 6].

Таблиця 3. Показники рентабельності машинобудування України, %*

Показник	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Рентабельність машинобудування	3,4	2,6	4,3	3,8	3,5	6
Рентабельність промисловості	5,5	5,8	5,8	4,9	3,2	8

* розраховано на основі [9–11].

Фактично економіка України продовжує інвестуватись переважно за рахунок реінвестування доходів підприємств. Висновок невтішний: домінування частки власних коштів підприємств у фінансуванні їхніх інвестицій в основний капітал фактично означає закритий характер економічного відтворення [5].

Можливість фінансування інвестиційної діяльності за рахунок власних фінансових коштів дає можливість підприємству отримати більшу суму прибутку, яку знову можна вкласти в проект і таким чином нарощувати грошову масу, прискорювати її оборот, скорочувати цикли оборотів і підвищувати їхню ефективність. Унаслідок цього кінцева мета діяльності підприємства у вигляді отримання прибутку перетворюється на початковий пункт нового фінансового потоку. Таким чином, на підприємствах, що фінансуються за рахунок прибутку, відносна величина коштів стрімко зростає й значно перевищує їхню абсолютну суму, тобто грошову масу, яка насправді існує і знаходиться в обороті. Це означає, що і в якісному, і в кількісному вимірах найефективнішими є власні джерела фінансування.

Однак ключовим недоліком є нестабільність податкового законодавства за обмежених обсягів власних коштів підприємств [5].

Хоча прибуток підприємств є важливим і найменш ризикованим засобом поповнення інвестицій, сьогодні він як джерело покриття інвестиційних потреб в Україні практично не використовується. Прибуток є джерелом фінансування інвестицій лише на окремих, високорентабельних підприємствах. За нинішніх умов неефективної податкової системи, масової збитковості виробництва і масових неплатежів прибуток як джерело покриття інвестиційних потреб у країні є надзвичайно низьким, що підтверджується рентабельністю операційної діяльності машинобудівних підприємств, яка, наприклад, у 2008 р. становила 2,9%, у 2009 р. – 4,7%, а у 2010 р. вже – 5,5% [9–11].

Однак не слід забувати, що прибуток може бути джерелом інвестицій лише для підприємств, які мають стабільний розвиток, проте такий механізм неможливий для збиткових підприємств.

На даному етапі інвестиційна ситуація в Україні характеризується двома аспектами. З одного боку, спостерігаються позитивні тенденції – обсяг інвестицій поступово зростає. Однак не можна не згадати того факту, що Україна все ще знаходиться в переліку країн, які мають найнижчу інвестиційну привабливість.

Ситуація з міжнародними інвестиціями безпосередньо пов'язана з внутрішньою економічною ситуацією. Україна все ще експортує товари з низькою вартістю, 70% яких припадає на країни колишнього СРСР. Цей факт свідчить

про те, що ще не відбулось внутрішньої трансформації економіки України. Для цього вкрай необхідні іноземні інвестиції, які принесуть нові технології і дозволять виробляти товари, конкурентоспроможні на світовому ринку [7].

Показник залучення іноземних інвестицій виступає рушійною силою створення сприятливих умов для інвестування й ефективного функціонування зарубіжного капіталу в країні. У 2010 р. в економіку України іноземними інвесторами вкладено 5986,0 млн. дол. США прямих інвестицій: із країн ЄС надійшло 4605,8 млн. дол. США (76,9% загального обсягу), із країн СНД – 849,2 млн. дол. США (14,2%), з інших країн світу – 531,0 млн. дол. США (8,9%). У той же час капітал нерезидентів зменшився на 809,7 млн. дол. США [7–11]. Розвиток економіки України у майбутньому визначатиметься рівнем інвестиційних можливостей та інвестиційною привабливістю її галузей. Це обумовлено тим, що залучення іноземного капіталу запобігає монополізації економіки, сприяє утворенню ефективної структури виробництва, реалізації ринкових відносин і розвитку конкурентних переваг між суб'єктами господарської діяльності.

Найбільшими інвесторами українського машинобудування на початок 2011 р. були: Кіпр – 308,6 млн. дол. США, Німеччина – 111,4 млн. дол. США, Росія – 78,1 млн. дол. США, Австрія – 42,0 млн. дол. США, Франція – 34,9 млн. дол. США, Велика Британія – 147,6 млн. дол. США, Швеція – 33,1 млн. дол. США та США – 59,6 млн. дол. США [1].

Висновки. Проведені у розрізі видів економічної діяльності моніторинг та оцінювання ефективності управління господарськими процесами підприємств свідчать про недосконалість структур господарювання для підприємств машинобудівної галузі України. Спонукальним мотивом для формулювання та впровадження організаційних змін для них є прагнення до максимізації цінності економічного суб'єкта.

Інтегровані структури бізнесу виступають конкурентоспроможною формою господарювання, інструментом формування ринкових відносин в економіці України. Саме тому при дослідженні сучасного стану інвестиційної діяльності машинобудівних підприємств, їхньої конкурентоспроможності на міжнародному рівні виникла необхідність вивчення кола основних інвесторів машинобудування нашої країни та їх частки у загальному розмірі інвестування промисловості. Інвестування іноземними державами у машинобудування здійснювалось у досить малих розмірах, але разом з українськими інвесторами вдалося досягнути певного результату.

Індекси інвестування в машинобудування свідчать, за винятком кризового 2009 р., про постійне стабільне зростання. Індекси виготовлення промислової продукції сягають піку у 2010 р. – 136,1% до попереднього року, подібного результату було досягнуто лише у 2003 р. з приростом у 135,8%. Такий стрімкий зріст продукції машинобудування все ж не досягає докризових показників, оскільки результат у 136,1% було досягнуто на фоні провального 2009 р., коли індекс промислової продукції складав лише 55,1%. Особливо значного результату було досягнуто у підгалузі виробництва транспортних засобів та устаткування у розмірі 161,9%, що є різким зростанням, зважаючи на найбільший спад (42,1%) у 2009 р. [9–11].

Оцінювання ефективності управління розвитком підприємств машинобудівної галузі України варто здійснювати на основі визначення рівня їхньої інвестиційної привабливості за допомогою розрахунку показників господарювання підприємств у передкризовий і кризовий періоди, що надає можливість прогнозувати тенденції їхнього розвитку відповідно до інтеграційних тенденцій на ринку.

1. Методика визначення монопольного (домінуючого) становища суб'єктів господарювання на ринку: Методика зареєстрована в Міністерстві юстиції України 1.04.2002 №317/6605 // zakon1.rada.gov.ua.

2. *Астапова Г.В.* Корпоративное управление и корпоративные финансы в условиях трансформационной экономики: Монография / НАН Украины. Ин-т экономики пром-ти; ДонУЭП. – Донецк: Сталкер, 2008. – 183 с.

3. *Астапова Г.В.* Приватизація і її вплив на формування корпоративного сектору в Україні // Вісник Технологічного університету Поділля. – Серія: Економічні науки. – 2007. – №5. – Ч. 2, Т. 2. – С. 207–212.

4. *Дем'яненко П.В.* Роль акціонерної форми господарювання в розвитку ринкових відносин // Теорії мікро- та макроекономіки. – 2006. – Вип. 3. – С. 74–79.

5. *Довгань Л.Є., Малик І.П.* Корпоративне управління: інституціональні аспекти: Монографія / Нац. техн. ун-т України «Київ. політехн. ін-т». – К.: Політехніка, 2006. – 338 с.

6. *Куц Г., О'Доннел С.* Управление: системный и ситуационный анализ управленческих функций: В 2 т. / Пер. с англ. – М.: Прогресс, 1997. – Т. 1. – 493 с.

7. *Павлов В.І., Мишко О.А.* Фінансові аспекти корпоративного управління // Наук. праці Нац. ун-ту харч. технологій. – 2007. – №21. – С. 81–83.

8. *Стадник В.В., Йохна М.А., Михальчик Т.В.* Економічна та соціальна ефективність створення науково-технологічних парків // Вісник Технологічного університету Поділля. – 1997. – №1. – С. 6–7.

9. Статистичний щорічник України за 2007 рік / Державний комітет статистики України; За ред. О.Г. Осауленка. – К.: Консультант, 2008. – 592 с.

10. Статистичний щорічник України за 2008 рік / Державний комітет статистики України; За ред. О.Г. Осауленка. – К.: Консультант, 2009. – 576 с.

11. Статистичний щорічник України за 2009 рік / Державний комітет статистики України; За ред. О.Г. Осауленка. – К.: Консультант, 2010. – 551 с.

12. Стратегії розвитку України: теорія і практика / За ред. О.С. Власюка. – К.: НІСД, 2006. – 864 с.

13. *Таращ Л.І.* Модель стоимостной оценки эффективности управления акционерной собственностью // Економіка промисловості. – 2006. – №1. – С. 125–136.

Стаття надійшла до редакції 26.07.2012.